

УДК 792.8 (07)

Людмила Андрощук

**ПРОЯВ ОСОБЛИВОСТЕЙ ІНДИВІДУАЛЬНОГО СТИЛЮ
ДІЯЛЬНОСТІ ПЕДАГОГА-ХОРЕОГРАФА В ПРОЦЕСІ ВИКЛАДАННЯ
КЛАСИЧНОГО ТАНЦЮ**

У статті розглядається прояв особливостей індивідуальних стилів діяльності видатних балетмейстерів-педагогів російської школи класичного танцю в творчо-педагогічна діяльність. Визначається роль індивідуального стилю діяльності педагога-хореографа для реалізації творчого потенціалу індивідуальності учня.

Ключові слова: індивідуальність, індивідуальний стиль діяльності педагога-хореографа, класичний танець.

**ПРОЯВЛЕНИЕ ОСОБЕННОСТЕЙ ИНДИВИДУАЛЬНОГО СТИЛЯ
ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ПЕДАГОГА-ХОРЕОГРАФА В ПРОЦЕССЕ
ПРЕПОДАВАНИЯ КЛАССИЧЕСКОГО ТАНЦА**

В статье рассматривается проявление особенностей индивидуальных стилей деятельности известных балетмейстеров-педагогов русской школы классического танца в творческо-педагогической деятельности. Определяется роль индивидуального стиля деятельности педагога-хореографа для реализации творческого потенциала индивидуальности ученика.

Ключевые слова: индивидуальность, индивидуальный стиль деятельности

**THE DEMONSTRATION OF PECULIARITIES OF INDIVIDUAL
STYLE OF ACTIVITIES OF A PEDAGOGUES-CHOREOGRAPHER IN THE
PROCESS OF EXPOSITION OF CLASSIC DANCE**

In the article, the demonstration of peculiarities of individual styles of activities of famous ballet-masters – pedagogues of the Russian school of classic dance in the creational pedagogical activity is considered. The role of individual style of activity of the pedagogue-choreographer is determine in order to implement the creative potential of the student's individuality.

Key words: individuality, individual style of the pedagogue's activity, classic dance.

На етапі кризового стану розвитку людської цивілізації постає потреба пошуку нових форм підготовки педагога, здатного до максимальної реалізації творчого потенціалу індивідуальності учня. Адже третє тисячоліття висуває якісно нові вимоги до людини як до творчої індивідуальності. Тому запровадження в навчальний процес технологій формування індивідуального стилю діяльності майбутнього вчителя хореографії є досить актуальним.

Результатом цілеспрямованого процесу формування індивідуального стилю діяльності є неповторний індивідуальний стиль діяльності педагога, своєрідний унікальний «почерк» професійної діяльності, що визначає певну манеру педагогічних дій, притаманну кожному вчителю. Вивчення кращих зразків індивідуального стилю професійної діяльності видатних митців хореографічного мистецтва дозволяє сформулювати уявлення про ідеал та спроектувати процес формування індивідуального стилю діяльності майбутніми педагогами.

Варто відзначити, що на формування особистості вчителя в сучасній науці звертається належна увага, зокрема на такі аспекти, як індивідуальність майбутнього педагога (К. Альбуханова-Славська, Г. Балл, В. Рибалко та ін.), творча індивідуальність майбутнього педагога (Л. Мільто, О. Пехота, О. Сергєєнкова та ін.), індивідуальний стиль педагогічної діяльності (Н. Амінов, В. Бездухов, З Вяткіна). Сучасне хореографічне мистецтво має ряд досліджень у руслі мистецтвознавства (С. Легка, А. Підлипська, О. Семак, В. Шкоріненко а ін.); підготовки вчителів хореографії (О. Бурля, С. Забрєдовський, О.Таранцева та ін.)

Доцільно підкреслити, що при всій увазі психолого-педагогічних досліджень до індивідуальності вчителя, все ж на роль вивчення педагогічного доробку видатних педагогів-хореографів з метою вдосконалення процесу формування індивідуального стилю діяльності майбутнього вчителя хореографії звернено недостатньо уваги.

Мета пропонованої статті – розглянути прояв особливостей індивідуальних стилів діяльності видатних балетмейстерів-педагогів російської школи класичного танцю в творчо-педагогічна діяльність та визначати роль індивідуального стилю діяльності педагога-хореографа для реалізації творчого потенціалу індивідуальності учня.

Так як система класичного танцю строго канонізована, прояв особливостей індивідуального стилю діяльності педагога-хореографа чітко прослідковується. Саме тому доцільним є вивчення та аналіз індивідуальних стилів діяльності відомих педагогів класичного танцю.

Сучасна система класичного танцю склалась в європейському театрі. Вона формувалась протягом століть, вбираючи особливість і різноманітність танцювальних культур різних народів. Як система класичний танець сформувався в XVII столітті в Італії, потім розвинулась у Франції [8, 62].

Російський балетний театр виник в 2-й половині XVII століття. Термін «класичний» вказує на те, що ця система йде від танцю античного і володіє класичною досконалістю. Він був запроваджений в Росії в XIX столітті [2, 436]. Школа російського класичного танцю, увібравши кращі традиції італійської та французької школи, створила власну систему класичного танцю, яка вплинула на розвиток балету в усьому світі. Серед кращих російських педагогів-балетмейстерів А. Ваганова, П. Гердт, О. Горський, М. Легат, Ф. Лопухов, М. Романова, О. Семенов, М.Тарасов, В. Тихоміров та ін.

Р. Захаров зазначав, що вчитель хореографії має володіти уважним поглядом, здатністю бачити найменші недоліки у виконанні рухів кожного з учнів у своєму класі. Повинен знати анатомію, вміти точно підказати, які м'язи потрібно ввести у роботу в тому чи іншому танцювальному русі. На його думку, музикальність та художній смак педагога мають велике значення у вихованні учнів [3, 4].

Вимоги певної суспільно-історичної епохи до особистості учителя в поєднанні з власним творчим пошуком індивідуальності призводить до появи різноманітних індивідуальних стилів діяльності педагогів. Аналіз психолого-

педагогічної та мистецької літератури дозволив дослідити творчий стиль діяльності деяких відомих педагогів-хореографів.

Велика заслуга в розвитку російського балетного академізму належить Христиану Петровичу Іогансену (1817 – 1903). Серед його учнів – А. Павлова, Т. Карсавіна, О. Преображенская, М. Кшесинская, П. Гердт, М. Легат, М. Фокін. Іогансон досконало знав класичний танець, був віртуозним танцівником і чудовим педагогом. Основою власної системи викладання вважав розвиток в учнях індивідуальності, особливостей природних даних, найяскравіших граней таланту [8, 142].

Вплинув на розвиток віртуозності танцю в російській класичній хореографії італійський педагог Е. Чекетті (1850 – 1928) [8, 142]. Серед його учнів – А. Павлова, М. Фокін, А. Ваганова, О. Горський, С. Лифарь. Спеціально для російських учнів Чекетті розробив свою методику, яка вирізнялась чіткою систематизацією. Педагог добивався максимального розвитку техніки враховуючи індивідуальні дані учнів. Специфікою його викладання було оволодіння учнями особливостей віртуозної техніки італійської школи і засвоєння чистоти стилю класичного танцю [1, 572].

Одним із видатних педагогів-балетмейстерів російського класичного хореографічного мистецтва був Павло Андрійович Гердт (1844 – 1917). Серед його учнів – А. Павлова, Т. Карсавіна, А. Ваганова, М. Фокін та ін. [2, 195].

У мемуарах учнів П. Гердт постає вчителем, який не дотримувався суворих правил у мистецтві танцю. М'який наставник був творчим педагогом і дозволяв своїм учням самовдосконалюватись [9, 108]. Павло Андрійович вважався патріархом педагогічної справи і, займаючись з учнями, ніби виконував священний ритуал [5, 112].

Іншим представником плеяди педагогів-хореографів був Олександр Олександрович Горський (1871 – 1924) – відомий балетмейстер, артист, педагог. Його учні – Л. Банк, М. Габович, А. Мессерер та ін. [2, 200].

Хореограф був прихильником нових ідей. Його зацікавила творчість А. Дункан, яка дала поштовх до нових відкриттів О. Горського у сфері балетного мистецтва. Педагог-балетмейстер фанатично віддавався роботі.

Здавалось, що під час уроків чи репетицій він жив тільки танцем. Показуючи нове па своїм учням, Олександр Олексійович умів з надзвичайною переконливістю розкрити його внутрішній зміст [4, 78]. О. Горський любив експериментувати. Для досягнення більшої виразності при виконанні певного руху балетмейстер пропонував декілька варіантів, дозволяв учням здійснювати власний пошук. Учень великого педагога А. Мессерер зазначав, що Олександр Горський у пластиці відшукував не тільки фарби, а й найтонші відтінки одного й того ж кольору, як живописець. Педагог-хореограф наголошував на артистизмі, музикальності танцю [6, 106–110]. О. Горський уперше заговорив про виразність і образність танцю, вимагав від учнів творчого індивідуального пошуку образного вирішення хореографічного твору [5, 144]. Учениці педагога-балетмейстера вирізнялись гарною стійкістю і «сталеним» носком. Руки танцівниць були м'якими і невагомими в адажіо та сильними і вольовими в піруетах. Показував комбінації рухів завжди сам в пів ноги, одночасно пояснюючи завдання [10, 101].

Важливою постаттю у сфері балетного мистецтва був Микола Густавович Легат (1869 – 1937) – російський артист, педагог, балетмейстер, учнями якого були А. Павлова, М. Фокін, Т. Карсавіна, А. Ваганова, Ф. Лопухов та ін. [2, 244]. М. Легат мав своєрідний стиль викладання уроків класичного танцю. Він творчо підходив до побудови уроку. Балетмейстер мав неповторний стиль спілкування з учнями [6, 108]. Педагогічне мистецтво М. Легата вражало. Він інтуїтивно розумів, що потрібно для кожного учня у класі. При виконанні одного танцювального елемента всіма учнями одночасно педагог робив кожному різні зауваження, враховуючи фізичні дані. У Миколи Густавовича був чудово вироблений індивідуальний підхід. М. Легат розумів вирішальну роль будови тіла у мистецтві танцю і готував кожного зі своїх учнів до творчої діяльності.

Представником сім'ї балетмейстерів-педагогів була Марія Федорівна Романова (1886 – 1954) – російська артистка, педагог, мати Г. Уланової [51, с. 286]. Марія Федорівна була на диво м'якою і доброзичливою людиною. Але при всій її м'якості учні виконували у класі повну норму. М. Романова могла

делікатно спонукати учнів до праці. Творчі пошуки педагога-балетмейстера дозволяли реалізувати потенціал її учнів [6, 108–109].

Своєю яскравою індивідуальністю серед педагогів-хореографів вирізнялась Агриппіна Яківна Ваганова (1879 – 1951), російська артистка, педагог, балетмейстер, Вона стала першим професором хореографії. Серед її учнів – М. Семенова, Г. Уланова, Н. Дудінська, А. Осіпенко та ін [2, 180]. А. Ваганова була надзвичайно суворим та вимогливим педагогом. Стиль її спілкування з учнями був дещо грубуватий, але результат її педагогічної діяльності був неперевершеним. Всі учениці Агриппіни Яківни прекрасно володіли «школою», були справжніми професіоналами [6, 109]. Для Ваганової-педагога основою виразності танцю є осмисленість техніки, строга постановка корпусу, позицій рук і ніг [1, 102]. Єдиним недоліком у своїх учениць Агриппіна Яківна вважала відсутність індивідуальності.

Своєрідна манера педагогічної діяльності була у Віктора Олександровича Семенова (1888 – 1944) – російського артиста, педагога [6, 293]. В. Семенов приділяв велику увагу фізичному вдосконаленню своїх учнів. Педагог-балетмейстер прагнув до максимальної реалізації хореографічних можливостей кожного танцівника. На думку учнів Віктора Олександровича, він був чудовим педагогом, на уроках якого відкривалось друге дихання [132, с. 115].

Тихоміров Василь Дмитрович (1876 – 1956) – відомий російський артист, балетмейстер, педагог. Його учнями були М. Мордкін, Л. Новіков, Л. Банк та ін [2, 307]. В. Тихоміров як балетмейстер-педагог звертав увагу на методологію, умів пояснити, чому не виходить той чи інший рух. Осмислення учнями роботи тіла під час виконання хореографічних па дозволяло вийти на якісно новий рівень вираження творчої індивідуальності. Неповторна манера викладання педагога виявлялась у нестандартному проведенні тематичних уроків, які були надзвичайно цікавими за своєю будовою. Важливим є те, що балетмейстер найвищою цінністю вважав танцівника і ніколи не перенавантажував клас, на відміну від інших педагогів-хореографів, які задля досягнення високих технічних результатів часто нехтували здоров'ям своїх учнів [6, 113–115]. Василь Дмитрович боровся за академічну строгість класичного танцю [1, 515].

Розвиток індивідуальності Василь Дмитрович ставив на одне з перших місць в своїй педагогічній практиці. Він намагався одночасно розвивати техніку, виразність та артистизм [10, 56 – 57].

Великий внесок у становлення класичної хореографії зробив Федір Васильович Лопухов (1886 – 1973 р.) – артист, балетмейстер, педагог, серед учнів якого К. Боярський, В. Варковицький, А. Обрантга та ін. [2, 248]. Федір Лопухов вважав, що прекрасне – плід великої роботи педагога і учня; роботи не тільки фізичної, але й інтелектуальної. Стиль діяльності Ф. Лопухова виявився у індивідуальному підході до кожного танцівника з урахуванням будови м'язової системи. Педагог-балетмейстер наголошував на тому, що одному танцівникові краще виконувати одні па, другому – інші. Це багато в чому залежить від фізичної структури, від характеру м'язів. Якщо у танцівника «м'язи Аполлона» (видовжені) – він лірик, якщо «м'язи Геракла» (міцні, округлі) – він танцівник героїчного плану. Будова тіла танцівника визначає вибір амплуа – ліричне, комічне, героїчне [5, 80]. Хореограф зазначав, що учитель не народжує таланти, а лише допомагає їх виявити, наділяючи учня знаннями, формує його смак, передає досвід [112, с. 203]. Він вважав, що основне завдання кожного хореографа – розвиток традицій російського класичного балету [8, 165].

Тарасов Микола Іванович (1902-1975) – артист і педагог. Серед його учнів Ю. Жданов, М. Лавровський, М. Лієпа, П. Пестов та ін. Микола Іванович вважається видатним педагогом теоретиком і методистом основ чоловічого класичного танцю [1, 509]. В його класі панувала ідеальна дисципліна. Для його учнів характерними були мужня постава, канонічність поз, бездоганна техніка рухів, чистота виконання. Вони завжди відрізнялись яскравою індивідуальністю. Педагог не нав'язував власне розуміння музики. Щоб уникнути штампу він не показував комбінації рухів, а розказував. Після тривалого розбору і показу комбінації одним з учнів, інші легко виконували новий рух. Строгий і вимогливий викладач добивався високого результату своїх учнів не криком, а пропозицією подумати як правильно виконати завдання. Микола Іванович завжди був для своїх учнів старшим товаришем і

другом. Простота і природність спілкування створювала свій мікроклімат в класі. Тарасов вважав, що мало навчити учня грамоті класичного танцю, потрібно зрозуміти і розкрити його індивідуальність, яка виявляється в сприйнятті музики [10, 251-255].

Отже, неповторний індивідуальний стиль діяльності педагога є своєрідним унікальним «почерком» професійної діяльності, що визначає певну манеру педагогічних дій, притаманну кожному вчителю. Вивчення досвіду видатних вчителів класичної хореографії підтверджує, що тільки творчий педагог з неповторним індивідуальним стилем діяльності здатний розкрити індивідуальність учня.

В подальшій роботі планується дослідження методики проведення уроку класичного танцю видатними педагогами-балетмейстерами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Балет: энциклопедия / [сост. Григорович Ю.Н.]. – М.: Советская энциклопедия, 1981. – 623 с.
2. Всё о балете: словарь-справочник / [сост. Суриц Е.Я.]. – М. – Л.: Музыка, 1966. – 453 с.
3. Захаров Р. Слово о танце / Р. Захаров. – М.: Молодая гвардия, 1971. – 160 с.
4. Карсавина Т.П. Театральная улица / Т.П. Карсавина. – Л.: Искусство, 1971. – 246 с.
5. Лопухов Ф.В. Шестьдесят лет в балете / Ф.В. Лопухов. – М.: Искусство, 1966. – 424 с.
6. Мессерер А. Танец. Мысль. Время. / А. Мессерер. – М.: Искусство, 1979. – 175 с.
7. Новер Ж. Письма о танце / Ж. Новер. – СПб.: Издательство «Лань», «Издательство ПЛАНЕТА МУЗЫКИ», 2007 – 384 с.
8. Пасютинская В.М. Путешествие в мир танца / В.М. Пасютинская. – С.-П.: Алатея, 2011. – 368 с.
9. Фокин М.М. Против течения / М.М. Фокин. – М.– Л.: Искусство, 1962. – 638 с.

10. Холфина С. Воспоминания мастеров московского балета / С. Холфина. – М.: Искусство, 1990. – 375 с.